

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
Has been issued since 2013.

ISSN 2413-158X (online)
ISSN 2413-1571 (print)

Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
Видається з 2013.

<http://fmo-journal.fizmatsspu.sumy.ua/>

Томашевська І.П. Формування лідерських якостей магістрів гуманітарних спеціальностей засобами проектування навчально-цифрових нарративів. *Фізико-математична освіта*. 2018. Випуск 1(15), частина 2. С. 52-55.

Tomashevs'ka Irina. Formation Of Leadership Qualities Of Masters Of Humanitarian Specialties By Means Of Design Of Educational Digital Narratives. *Physical and Mathematical Education*. 2018. Issue 1(15), part 2. P. 52-55.

І.П. Томашевська

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Україна

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАГІСТРІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ЗАСОБАМИ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ЦИФРОВИХ НАРАТИВІВ

Анотація. У статті розглядається одна з актуальних проблем сучасності – необхідність розвитку лідерських якостей майбутніх гуманітарних фахівців.

На підставі системного підходу процес формування лідерських якостей майбутніх фахівців у гуманітарному профілі ілюструється та обґрунтовується засобами проектування освітніх цифрових нарративів. Аналіз поглядів вчених призвів до твердження, що лідерські якості особистості є ознаками, які дають можливість виділитися у конкретній справі та приймати відповідальні рішення у важливих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для вирішення проблеми; успішно впливати на послідовників на досягнення спільних цілей; створити позитивну соціально-психологічну атмосферу в команді.

Керівні якості умовно поділяються на загальну управлінську (професійна компетенція, практичне мислення, комунікативні, організаторські навички, працьовитість, сила волі, здоровий спосіб життя, стрес толерантність, колективізм); власне керівництво (харизма, творчість, ініціатива, співпереживання, моральність); специфічні – специфічні для конкретної галузі.

Виявлено етапи формування лідерських якостей майбутніх фахівців: робота над собою, самопізнання, самонавчання, самооцінка, самоповага тощо.

Збагачення рефлексивного досвіду майстрів шляхом розробки навчально-цифрових нарративів визначається основною умовою формування лідерських якостей майстрів гуманітарних наук.

Обґрунтовано роль та місце проектування навчально-цифрових нарративів у підготовці магістрів.

Доцільність використання нарративних технологій у формуванні лідерських якостей у аспірантах гуманітарних наук визначається тим, що традиційно нарратив практично виражає людський досвід. Щоб нарратив викликав певну реакцію та стимулював здатність людини висловлюватися, треба навчитися поєднувати досвід інших з особистими. Саме тому майстри стають учасниками та творцями майбутнього, інтерпретують існуючу реальність та перетворюють її в майбутнє.

Ключові слова: лідерство, лідерські якості, магістерська підготовка, навчально-цифрові нарративи, педагогіка і психологія вищої школи.

Постановка проблеми та її актуальність. Соціокультурні зміни, що відбуваються в Україні, спрямованість у світовий та європейський простір, зумовили необхідність підготовки фахівців нової генерації, які володіють глибокими фундаментальними та спеціальними знаннями й здатними працювати творчо та самостійно, професіоналів, здатних реалізувати стійкий та динамічний розвиток конкурентоспроможної економіки країни та наукоємних технологій. Вища школа має створити умови для підготовки компетентного фахівця – лідера з активною життєвою позицією, фахівця, здатного приймати управлінські рішення у будь-яких сферах діяльності. Реалізація цього завдання можлива на основі збагачення рефлексивного досвіду магістрів засобами проектування навчально-цифрових нарративів, у процесі чого здійснюється формування і розвиток професійно важливих і особистісних якостей, у тому числі й лідерських

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи лідерології як науки в кінці ХХ на початку ХХІ століття розроблені і обґрунтовані в таких концепціях: теорія ситуаційного лідерства (К. Бланшар, В. Врум, Д. Вудворт та ін.); теорії обміну і трансформаційного лідерства (Дж. Бернс, Дж. Грен, Г. Юкл та ін.); лідерство-служіння (Р. Грінліф); теорія емоційного лідерстві (Д. Бредфорд, А. Коен та ін.); ціннісна теорія лідерства (С. Кучмарські, Т. Кучмарські).

Теоретико-методологічні засади наукового розв'язання формування лідерських якостей у майбутніх фахівців, як професійно-важливого явища, викладено у вітчизняному науковому дискурсі.

Суттєвий інтерес у даному ракурсі є праці А. Алексюка, В. Євдокимова, В. Лозової, В. Онищука, С. Сисоєвої, М. Ярмаченка, які розробляли загальну методологію педагогіки.

Створення умов для розвитку лідерських якостей і формування соціально активної особистості стали предметом дослідження Д. Алфімової, Л. Локошко, Т. Прохоренко, К. Садохіної, В. Татенко, О. Тихомирової, О. Чорної, В. Ягоднікової та ін.

Проблеми інноваційної діяльності викладача, упровадження інноваційних методів навчання в освітній процес вищого навчального закладу, їх вплив на розвиток професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців досліджували О. Абдалова, І. Доброскок, В. Коцур, В. Кремень, В. Львіна, С. Нікітчина, П. Саух та інші вчені.

Розвитку лідерських якостей у системі вищої освіти присвятили праці З. Гапонюк, Б. Голоवेशко, Т. Гура, О. Зоріна, К. Ємелін, Л. Кайдалова, Л. Конишева, В. Кузьменко, Н. Мараховська, С. Резнік, О. Романовський, Н. Семенченко, Г. Тимошко, Г. Титова, О. Яценко, Г. Угляниця.

Мета статті – визначити актуальність формування лідерських якостей майбутніх фахівців гуманітарного профілю у процесі магістерської підготовки, засобами проектування навчально-цифрових наративів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні суспільні зміни зумовили зростання інтересу до питання формування лідерських якостей студентів в умовах вищого навчального закладу. Вітчизняні психологи та педагоги зроблений великий внесок в розширення і конкретизацію понять “лідер”, “лідерство”, “лідерський потенціал”, “лідерська креативність”, “лідерські якості”.

Аналіз досліджень останнього часу дозволяє встановити близько 130 визначень поняття “лідер”. У найбільш широкому тлумаченні “лідер” – це людина, яка бере на себе функції управління, домінування, посідає провідне місце в ієрархії групи та здатна впливати на цю групу більше, ніж будь-хто інший.

Під лідерськими якостями розуміють певні риси особистості, характерні для людини, здатної управляти оточуючими, і необхідні особистості для ефективного впливу на інших людей з метою досягнення поставлених завдань. Н. Кубарькова у своїй роботі на підставі аналізу різних теорій лідерства зазначає, що існує близько 70 особистісних якостей, які так чи інакше відповідають критеріям лідерства [4]. Підґрунтям для прояву лідерства є сукупність таких якостей, як товариськість, активність, ініціативність, наполегливість, самовладання, працездатність, спостережливість, організованість, самостійність, уміння переконувати, рішучість, ерудованість, впевненість у собі, емоційна привабливість, уміння налагоджувати позитивну атмосферу в колективі тощо [5].

Аналіз поглядів науковців дає підстави стверджувати, що лідерські якості особистості – це риси, які забезпечують здатність виділитися в конкретній справі й приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях; використовувати інноваційні підходи для розв’язання проблеми; успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення спільних цілей; створювати позитивну соціально-психологічну атмосферу в колективі [6].

Серед компонентів лідерських якостей В. Ягоднікова віокремлює: мотиваційний (упевненість у собі, потреба в досягненні, прагнення до самоствердження та самореалізації); емоційно-вольовий (урівноваженість, емоційно-позитивне самопочуття, наявність вольових якостей); *особистісний* (вплив на інших, оригінальне, творче мислення, комунікативні та організаторські здібності); *діловий* (уміння приймати правильне рішення в непередбачених ситуаціях, готовність брати на себе відповідальність, знання, уміння та навички організаторської роботи) [10]

Лідерські якості умовно поділяються на три групи, а саме: *загальні управлінські* (професійна компетентність, практичне мислення, комунікативність, організаційні здібності, працелюбність, сила волі, здоровий спосіб життя, стресостійкість, колективізм); *власне лідерські* (харизматичність, творчість, ініціативність, емпатія, моральність); *специфічні* – характерні для певної галузі [7].

Саме студентський вік є сензитивним для формування лідерських якостей в силу своїх психічних особливостей, оскільки в юнацькому віці починається процес життєвого і професійного самовизначення людини, з’являється потреба в суспільно корисній діяльності, формуються переконання, почуття обов’язку і відповідальності, досягають певного рівня розвитку такі вольові якості, як самостійність, ініціативність, наполегливість та ін.

Л. Казанцева у своєму дослідженні визначає лідерські якості студентів як динамічне професійно-особистісне утворення, яке сформоване в процесі професійної підготовки у вищому навчальному закладі та включає наступні компетенції: *індивідуально-лідерську* як здатність реалізувати природні задатки лідера, вміння презентувати себе і мобілізувати свій індивідуальний потенціал; *управлінсько-лідерську* як здатність впливати на інших людей, вміння ставити цілі і визначати шляхи їх досягнення у сфері внутрішньогрупових, емоційних відносин; *комунікативно-прогностичну* як здатність будувати продуктивні ділові та емоційні взаємини, реалізувати власний лідерський потенціал і потенціал інших [3].

Аналіз лідерських якостей студентів, їх компонентів, потреба у формуванні компетентних, конкурентноспроможних фахівців зумовлює пошук відповідних інноваційних методів навчання, які сприятимуть розвитку професійно важливих якостей особистості, у тому числі й лідерських.

Збагачення рефлексивного досвіду магістрів засобами проектування навчально-цифрових наративів визначено основною умовою формування лідерських якостей магістрів гуманітарних спеціальностей

У глобально-трансформаційних процесах, що відбуваються в більшості гуманітарних наук, відстежується підвищений інтерес до використання сучасних технологій у різноманітних освітніх практиках, тобто йде мова про реалізацію таких підходів, що поєднували б у собі інформаційно-комунікаційні технології, інтелектуальні системи, людську сензитивність і контекстуальний досвід.

На думку Л. Тимчук, у цьому контексті особливої ваги набуває створення і використання в освітніх практиках цифрових наративів – оповідей, які створюються за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, що повинні сприяти поширенню гуманістичних ідей та відігравати ключову роль в створенні необхідних умов для формування відповідних компетентностей сучасної фахівця [8].

Провідний дослідник у галузі застосування наративу в освітніх процесах, американський учений Дж. Брунер наголошує, що людина налаштована на те, щоб розповідати історії, тобто упорядковувати розрізнені відомості, систематизувати їх в єдине ціле й обмінюватися результатами з оточуючими. Якщо особистості надати можливість розвивати й використовувати цей природний дар, то вона поступово набудуватиме необхідні у житті комунікативні компетентності, відчуття впевненості у власних можливостях, що в свою чергу допомагає розвитку дивергентних інтелектуальних навичок [1].

Порівняно з традиційним тлумаченням у вітчизняній педагогіці словесних методів, наратив (англ. і фр. *narrative* – оповідь, від лат. *narrare* – розповідати) передбачає розширення можливостей інформації шляхом збагачення віртуальними, почуттєво-емоційними, суб’єктивними характеристиками. За допомогою наративу людина може осмислити ширші, складніші контексти власного досвіду [2].

Доцільність використання нарративної технології у формуванні лідерських якостей у магістрантів гуманітарних спеціальностей визначається тим, що традиційно оповіді істотно виражають людський досвід. Для того, щоб оповідь викликала певну реакцію й стимулювала в людині уміння виражати себе, потрібно вчитися поєднувати чужий досвід з особистим. Саме так магістри стають учасниками й творцями майбутнього, інтерпретуючи існуючу реальність та перетворюючи її у майбутнє. Оповідь говорить через образи, які поєднують парадокс можливого й неможливого, реального й бажаного. Кожного разу, коли людина, дивлячись у майбутнє, занижує й звужує свої реально існуючі можливості, вона позбавляється голосу мрійника-творця, що завжди живе у її внутрішньому світі. Саме на стратегіях використання інтерактивних властивостей нарративів, інтерпретації нарративного змісту, створення нових нарративів ґрунтується процес осмислення, привласнення чужого досвіду до власних надбань, що зумовлює використання нарративу в суб'єктних цілях.

Проектування цифрових нарративів у курикулумі закладів вищої освіти, за визначенням зарубіжних науковців (Б. Хірша, Р. Ленема, С. Махоні, Дж. Охлер, І. Піразо, С. Толісано), пов'язане із намаганням підвищити ефективність навчального процесу на основі посилення впливу навчальної інформації на магістрів, шляхом активізації якомога більшої кількості каналів сприймання і створення можливостей для творчого перетворення та особистісного представлення навчального змісту за допомогою сучасних ІКТ. Використання цифрових нарративів у практиці закладів вищої освіти зумовлено цілим рядом позитивних чинників, що характеризують їх проектування: цифрові розповіді можливо представити у переконливих і емоційно наповнених форматах, які є інтерактивними; цифрові розповіді можуть бути розміщені на веб-сайтах, блогах, у соціальних мережах, використовуватися в комп'ютерних іграх; цифрові розповіді можна визначити як процес, в якому різні люди обмінюються своїми історіями та творчою уявою з іншими людьми; цифрові розповіді створюються на основі застосування доступних технологій, що включають обладнання і програмування (наприклад, включає, (але не зводиться тільки до) цифрові камери, цифрові записувачі голосу, технології); цифрові розповіді дозволяють людям обмінюватись їхніми історіями через компакт-диски, а також мережу Інтернет за допомогою *YouTube*, *Vimeo*, подкастів та інших електронних обмінних систем.

Окрім цього, створення цифрових нарративів відбувається на перетині гносеологічних та емоційних аспектів навчання; поєднує практику рефлексивної розповіді й теорію, інтелект і афект. Для багатьох магістрів емоційне сприймання теми, або проблеми в загальному розумінні цього слова, це точка відліку, що поєднує створені нарративи з відповідними теоріями. Когнітивно опрацьовані емоції уможливають для майбутніх фахівців вписати себе в існуючий дискурс й накреслити особисті перспективи, стратегічні маршрути лідерства. Формування своєї індивідуальності, свого "Я" передбачає тотальну рефлексію всього свого життя, звернення, інтроверсію всередину себе, вироблення критичного ставлення до способу свого життя. Тому індивідуальність – це завжди внутрішній діалог людини із самою собою, вихід в унікальну дійсність самої себе [8].

Характеризуючи етапи формування лідерських якостей майбутніх фахівців, Н. Семиченко, однією із стадій визначає роботу над собою, самопізнання, самовивчення, самооцінку, самосприйняття тощо. Об'єктивність, на думку автора, базується на звичці особистості до інтроспекції та рефлексії. Прийняття себе як цікавого об'єкта дослідження є першим кроком до пізнання свого психічного життя, збагачення й адекватності Я-концепції [9].

Висновки. Таким чином, встановлено, що в сучасних умовах посилюється значущість лідерських якостей особистості; пріоритетними для магістрів виступають інноваційні методи, спрямовані на інтерактивну взаємодію, формування компетентності майбутнього фахівця як у професійному та і в комунікативному аспектах; на самостійний пошук інформації, презентацію продуктів своєї діяльності; на формування лідерських якостей, аналітичного, критичного мислення, ініціативи й творчості. Визначено, що найбільш доцільними для досягнення цих завдань є засоби проектування навчально-цифрових нарративів, у процесі їх використання створюються передумови розвитку лідерських якостей студентів

Список використаних джерел

1. Bruner J. Life as Narrative. Social research. 2004. Vol. 7. № 3. P. 691–710.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2002. 1440 с.
3. Казанцева Л. С., Жигарева Е. Ю. Лідерские качества студентов медицинского вуза как объект исследования. Материалы III Студенческой международной заочной конференции «Молодежный научный форум : гуманитарные науки». URL: <http://www.nauchforum.ru/ru/node/658>
4. Кубарькова Н. В. Лідерские качества педагога: сущность и структура. The Emissia.Offline Letters. Электронное научное издание, 2012. URL: <http://www.emissia.org/offline/2012/1772.htm>.
5. Лідерство. E-xecutive.ru URL : <http://www.executive.ru/wiki/index.php/%D0%9B%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (10.09.2012)
6. Пільганчук А., Кузьменко В. Розвиток лідерських якостей у майбутніх психологів. Гуманітар. вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький Державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди»: зб. наук. пр. 2012. Вип.25. С. 412-415.
7. Сопівник Р. В. Теоретичні і методичні засади формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислової галузі : автореф. дис ... д-ра пед. наук: 13.00.07. Луганськ : Б.в., 2013 . 40 с.
8. Тимчук Л. І. Цифрові нарративи в навчанні майбутніх магістрів освіти: історія, реалії, перспективи розвитку : монографія. Київ : САММІТ–КНИГА, 2016. 390 с.
9. Семченко Н. О. Педагогічні умови формування лідерських якостей майбутніх учителів у позааудиторній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Х., 2005. 215 с.
10. Ягоднікова В. В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : Автореф. дис... канд. пед. наук / Східноукр. нац. ун-т ім. В.Далія. Луганськ, 2006. 21 с.

References

1. Bruner J. Life as Narrative / J. Bruner // Social research. – 2004. – Vol. 7. – № 3. – P. 691–710.
2. Great explanatory dictionary of modern Ukrainian language / layout. and heads Ed. V. T. Busel. - Kyiv; Irpen: Perun, 2002. – 1440 pp.
3. Kazantseva L. S. Leadership qualities of medical students' students as an object of research [Electronic resource] / L.S. Kazantseva, E.Yu. Zhigarev // Materials of the 3rd Student International Extramural Conference "Youth Science Forum: Humanities". – Access point: <http://www.nauchforum.ru/en/node/658>

4. Kubarkova NV Leadership qualities of the teacher: essence and structure [Electronic resource] / N. V. Kubarkova // The Emissia.Offline Letters. Electronic scientific publication, 2012. – Access point: <http://www.emissia.org/offline/2012/1772.htm>
5. Leadership // E-xecutive.ru [Electronic resource] – Access point: <http://www.executive.ru/wiki/index.php/%D0%9B%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE> (10.09.2012)
6. Pilganchuk A. Development of Leadership Qualities in Future Psychologists / A.Pilganchuk, V.Kuzmenko // Humanitarian.Bulletin "Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after. G. Skovoroda ": Sb. sciences Ave - 2012. - Vip.25. – P. 412-415.
7. Sovetyk RV Theoretical and methodical principles of formation of leadership qualities of future specialists of the agro-industrial industry: author's abstract. Dissertation of doctor of pedagogical sciences: 13.00.07 / R. V. Sopotnik. – Luhansk: Bv., 2013. – 40 p.
8. Timchuk L.I. Digital narratives in the study of future masters of education: history, realities, prospects of development: monograph / L.I.Timchuk; [sci. Ed. MP Leshchenko] – Kyiv: SAMMIT-BOOK, 2016. – 390 p.
9. Semchenko N.O. Pedagogical conditions of formation of leadership qualities of future teachers in non-auditing activity: dissertation of the candidate of pedagogical sciences: 13.00.04 / N.O. Semchenko. – Kharkyv, 2005. – 215 p.
10. Yagodnikova VV Formation of leadership qualities of senior pupils in a personally oriented educational process of a comprehensive school: Author's abstract. : dissertation of the candidate of pedagogical sciences / VV Yagodnikova; East-Ukrainian National University named after V. Dahl. – Lugansk, 2006. – 21 p.

FORMATION OF LEADERSHIP QUALITIES OF MASTERS OF HUMANITARIAN SPECIALTIES BY MEANS OF DESIGN OF EDUCATIONAL DIGITAL NARRATIVES

Irina Tomashevs'ka

East-European National University of Lesia Ukrainka, Ukraine

Abstract. *The article deals with one of the most pressing problems of the present – the need to develop leadership qualities in future humanitarian specialists.*

On the basis of the systematic approach, the process of forming the leadership qualities of future specialists in the humanitarian profile is illustrated and substantiated by the means of designing educational digital narratives. An analysis of the views of scientists has led to the assertion that leadership qualities of the individual are the features that provide the ability to stand out in a particular case and make responsible decisions in significant situations; use innovative approaches to solve the problem; to successfully influence the followers in pursuit of common goals; create a positive socio-psychological atmosphere in the team.

Leadership qualities are conventionally divided into general managerial (professional competence, practical thinking, communicative, organizational skills, hard work, will power, healthy lifestyle, stress tolerance, collectivism); own leadership (charisma, creativity, initiative, empathy, morality); specific - specific to a particular industry.

The stages of formation of leadership qualities of future specialists are revealed: work on oneself, self-knowledge, self-study, self-esteem, self-perception, etc.

Enrichment of the reflexive experience of masters through the design of educational digital narratives is determined by the main condition for the formation of leadership qualities of masters of the humanities

The role and place of designing educational digital narratives in preparation of master's degree students is grounded.

The expediency of using narrative technology in shaping leadership qualities in graduate students in the humanities is determined by the fact that traditionally the narrative essentially expresses human experience. In order for the narrative to cause a certain reaction and to stimulate the person's ability to express oneself, one needs to learn how to combine the experience of others with personal ones. That's how masters become participants and creators of the future, interpreting the existing reality and turning it into the future.

Key words: *leadership, leadership qualities, master's training, educational digital narratives, pedagogy and psychology of higher education.*